

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI BOG'LANISHLI NUTQINI
O'STIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYANING O'RNI**

*Shahrisabz davlat pedagogika
instituti o'qituvchisi
G'aniyeva Muhabbat Lutfullayevna*

Annotatsiya

Raqamli texnologiya, bolaning nutqiy rivojlanish jarayonini boshqaruvchisi pedagog, nutqiy rivojlanishning individual xususiyatlari.

Kalit so'zlar: nutqiy rivojlanish, qiziqarli va interaktiv, raqamli texnologiya, muloqot.

Аннотация

Цифровые технологии, педагог, управляющий процессом речевого развития ребенка, индивидуальные особенности речевого развития.

Ключевые слова: развитие речи, веселье и интерактив, цифровые технологии, общение.

Abstract

Digital technology, the pedagogue who manages the child's speech development process, individual characteristics of speech development.

Keywords: speech development, fun and interactive, digital technology, communication.

Bugungi shiddat bilan o'zgarib borayotgan dunyoda raqamli texnologiya zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylandi. Maktablarda raqamli texnologiyadan foydalanish o'quvchilarning o'rganish va o'qituvchilarning dars berish usullarini inqilob qildi. Bu ta'limni yanada qulayroq, qiziqarli va interaktiv qilib, o'quvchilar va o'qituvchilar uchun cheksiz imkoniyatlar yaratdi.

Bolalarda nutq rivojlanishini rag'batlantiruvchi yoki unga to'sqinlik qiluvchi kuchlarni aniqlash ushbu jarayonga aniq maqsadni ko'zlagan holda pedagogik ta'sir ko'rsatishni tashkil etishda ham raqamli texnologiyaning o'rni beqiyosdir. Natijada bolalar nutqining paydo bo'lishi va rivojlanishi ularning atrofdagi odamlar bilan muloqot va raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonlarida ro'y beradi, degan qarashlar tizimi shakllandi. Bunda bola kattalarning nutq namunalarini sust ravishda qabul qilib olmaydi, balki u nutqni umuminsoniy tajribaning bir qismi sifatida faol o'zlashtiradi.

Bolaning nutqiy rivojlanish jarayonini boshqaruvchi pedagog ushbu jarayon qonuniyatlari, mexanizmlari va uning turli yosh bosqichlaridagi xususiyatlarini bilishi, nutqiy rivojlanishning individual xususiyatlarini ko'ra bilishi va bolaning o'ziga xos

xususiyatlarini hisobga olgan holda uning nutqiga pedagogik ta'sir ko'rsatishning eng samarali yo'llarini tanlashi shart. «Bola nutqini rivojlantirish» hodisasining o'zini va uni boshqarish jarayonini tahlil qilish maktab yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirish sohasida ishlash uchun pedagoglar maxsus tayyorgarlikdan o'tishlari zarur, degan xulosani keltirib chiqaradi. Yetti yoshga kelib, bola odatda, nutqning barcha grammatik shakllarini, ya'ni: otlarni turlash, eng ko'p qo'llaniladigan fe'llarni tuslashni bilishi lozim. Harakat belgisini (kenglik, vaqt, harakat obrazi) tavsiflash uchun ular ravishlardan foydalanadilar, buning uchun bolalar ularni so'z birikmasi va gap qatorida qo'llaydilar: tez yurdi, sekin gapirdi, chapga burildi va boshq. Yetti yoshli bolalar nutqida old ko'makchilar ko'pincha nafaqat o'z ma'nosida, balki chet ma'noda ham qo'llaniladi. Shunisi diqqatga sazovorki, old ko'makchilar dastlab kenglik ma'nosi ko'rsatkichi sifatida bolalar nutqida paydo bo'ladi (uydan, devordan uzoqlashdi); so'ngra bolalar ushbu old ko'makchini obyektiv ma'no ko'rsatkichi sifatida ham qo'llaydilar (onamning sovg'asi, dadamning xati) va faqat, keyinroq, yetti-sakkiz yoshlarga kelib, bola sabab ma'nosini ifodalash uchun «dan» old ko'makchisidan foydalanishi mumkin (qo'rqanidan qichqirib yubordi, og'riqning zo'ridan yig'lab yubordi). Yetti yoshga kelib, odatda, nutqning sintaktik qatori shakllanadi: bola oddiy gaplarni, bir xil a'zoli gaplarni to'g'ri tuzadi, bunda u biriktiruvchi, zidlovchi, ajratuvchi bog'lovchilarni qo'llaydi; u o'z nutqida qo'shma gaplardan, ko'pincha esa turli xil sintaktik munosabatlarni ifodalovchi ergashgan qo'shma gaplardan foydalanadi: qo'shimcha gaplar - «Kamol nima ko'rganligimizni so'radi»; maqsadli gaplar - «Biz oziq-ovqat xarid qilish uchun do'konga ketayapmiz»; shartli gaplar - «Agar yomg'ir yog'masa, biz sayr qilgani chiqamiz» va boshqa.

O'z taassurotlari haqida hikoya qilgan ekan, bola ravon monologik nutq shaklidan foydalanishi lozim. Aynan bir fikrni turli vositalar yordamida rasmiylashtirish bolalarda grammatik nutq ko'nikmalarini shakllantirishga doir ishlarning asosiy turi bo'lishi mumkin. Masalan, bolalar o'yin-kulgi qilayotgan syujetli suratni tahlil qilishda qator gaplarni tuzish mumkin: «Bolalar quvonchdan sakrab yuborishdi», «Xursand bo'lib, bolalar osmonga sakradilar»; «Bolalar sakrab yuborishdi, chunki ular xursand edilar». Aynan bir mavzuda turlicha gaplar tuzishga doir bunday ishlar maktab yoshidagi bolalar bitta fikrni turlicha ifodalash imkonini beradi. Mashg'ulotlarda o'qituvchi ataylab bolalarga bir-birining o'rnini bosishi mumkin bo'lgan gaplar tuzishni o'rgatadi. Aynan bir mavzuga oid gaplar variantlarini yaratish uchun didaktik o'yinlar, syujetli rasmlar, badiiy matnlar, va raqamli texnologiyalardan foydalanish mumkin. Bitta fikrni ifodalash uchun turlicha gaplar tuzishga oid ishlar yetti yoshli bolalarda grammatik to'g'ri nutq ko'nikmalarini shakllantirishda asosiy o'rinni egallashi lozim.

Bu yoshdagi bolalarga nutqda sifatdoshlarni qo'llashni o'rgatish ular nutqini rivojlantirishga doir ishlarning ikkinchi yo'nalishi bo'lishi mumkin. Bolalar nutqiga

sifatdosh shakllarni kiritish uchun bolalar, kattalar, hayvonlar, qushlarning turli harakatlarini tasvirlovchi suratlardan foydalanish mumkin (o'qiyotgan bola, raqs tushayotgan qiz, yugurayotgan quyon va h.k.). Bolalar surat asosida gap tuzadilar: «Bola o'qiyapti». O'qituvchi o'qiyotgan bola so'z birikmasini tuzishga yordam beradi. O'qituvchi so'z birikmasidagi sifatdoshni aytadi, so'ngra bolalardan so'raydi: «Qaysi bola?» - «O'qiyotgan bola». Mashg'ulot uchun eng ko'p qo'llaniladigan fe'llarni olish va ulardan hozirgi zamondagi haqiqiy sifatdoshlarni hosil qilish darkor. Bolalarga hech qanday atamalar ma'lum qilinmasligi kerak, bunda ularning ayrim sifatdoshlarni esda saqlab qolishlari va zarur bo'lganda ularni o'z nutqiga qo'sha olishlari juda muhimdir. Bolalarning sifatdoshlarni qo'llashlariga oid ishlar tabiatni kuzatish chog'ida, rasm chizish mashg'ulotlarida, badiiy adabiyotni o'qish jarayonida o'tkazilishi mumkin.

Ta'limda raqamli texnologiyaning eng muhim afzalliklaridan biri o'rganishni shaxsiylashtirish qobiliyatidir. Texnologiyalar yordamida o'qituvchilar har bir o'quvchining o'ziga xos ta'lim uslubi, sur'ati va qiziqishlariga mos keladigan individual dars rejalarini yaratishi mumkin. O'quvchilar, shuningdek, o'z tezligida, o'z vaqtida va o'zlari xohlagan muhitda o'rganish imkonini beruvchi ko'plab onlayn resurslar va vositalardan foydalanishlari mumkin.

Bundan tashqari, raqamli texnologiya o'rganishni yanada qiziqarli va interaktiv holda amalga oshiradi. Doskalar va darsliklar davri o'tdi; zamonaviy o'quv xonalari raqamli qurilmalar, interaktiv doskalar va o'quvchilarga virtual munozaralar, viktorinalar va o'yinlarda qatnashish imkonini beruvchi onlayn platformalar bilan jihozlangan. Ushbu vositalar nafaqat o'rganishni qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarga ma'lumotni yaxshiroq saqlashga yordam beradi va ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshiradi.

Ta'limda raqamli texnologiyaning yana bir muhim jihati hamkorlik va muloqotni kuchaytirish qobiliyatidir. Google Classroom, Microsoft Teams va Zoom kabi onlayn platformalar yordamida o'quvchilar jismoniy joylashuvidan qat'iy nazar, loyihalar ustida hamkorlik qilishlari, hujjatlarni almashishlari hamda bir-birlari va o'qituvchilari bilan muloqot qilishlari mumkin. Bu o'quvchilarga hamkorlikda samarali ishlash, fikr almashish va bir-biridan o'rganish imkonini beradi.

Bundan tashqari, raqamli ta'lim texnologiyasi o'quvchilarga dunyoning istalgan nuqtasidan ta'lim olish imkoniyatini yaratdi. Onlayn ta'lim an'anaviy ta'lim resurslaridan foydalana olmaydigan, masalan, chekka yoki kam ta'minlangan hududlardagi o'quvchilar uchun imkoniyatlar ochdi. Onlayn kurslar va dasturlar, shuningdek, o'quvchilarga o'z tezligi va jadvali bo'yicha o'qish imkonini beradi, bu esa ish yoki oila kabi boshqa majburiyatlarga ega bo'lganlar uchun ta'limni yanada qulayroq qiladi.

Ta'limda raqamli texnologiyaning ko'plab afzalliklariga qaramay, hal qilinishi kerak bo'lgan ba'zi muammolar ham mavjud. Raqamli tafovut eng katta

muammolardan biridir. Barcha o'quvchilar kerakli raqamli qurilmalarga yoki ishonchli internet ulanishlariga ega emas, bu esa o'rganish imkoniyatlaridagi nomutanosiblikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun barcha o'quvchilar raqamli ta'limda to'liq ishtirok etish uchun zarur raqamli texnologiyadan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlash juda muhimdir.

Yana bir masala shundaki, texnologiya darsda chalg'itish imkoniyatiga ega. Ko'plab raqamli qurilmalar va onlayn platformalar mavjud bo'lganligi sababli, o'quvchilar o'z o'qishlariga e'tiborini yo'qotish vasvasaga solishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchilar sinfda raqamli texnologiyadan foydalanishni muvozanatlash yo'llarini topishlari va undan o'rganishni kamaytirish uchun emas, balki uni yaxshilash uchun samarali ishlatilishini ta'minlashlari kerak.

Xulosa: - Inson tajribasining tarixan shakllangan mazmuni so'zli shaklda umumlashtirilgan, uni bayon etish va o'zlashtirish esa ushbu jarayonda nutqning ham ishtirok etishini nazarda tutadi. Nutq bolaga inson madaniyatining barcha yutuqlariga yo'l ochadi, har tomonlama kamol topib shakllanishni ta'minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi, ma'nosini tushunadigan, eslab qoladigan hamda qo'llaydigan so'zlarni asta-sekin tevarak-atrof bilan tanishish jarayonida ota-onalari, tengdoshlari axborotlari orqali, shuningdek, o'zining uncha ko'p bo'lmagan so'z zaxirasiga tayanib bilib oladi.

Raqamli ta'lim texnologiyaning biz zamonaviy ta'limdagi roli muhim va keng qamrovli ekanligiga ishonamiz. Bu bizning o'qitish va o'rganish uslubimizni o'zgartirish, ta'limni yanada qulayroq, qiziqarli va interaktiv qilish imkoniyatiga ega. Biroq, ta'limda raqamli texnologiya bilan bog'liq muammolarni hal qilish muhim, masalan, raqamli tafovut va chalg'itish ehtimoli. Shunday qilib, biz texnologiyani o'rganishni yaxshilash va o'quvchilarni raqamli asrda muvaffaqiyatga tayyorlash uchun samarali qo'llanilishini ta'minlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D.R. Babayeva. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. (Darslik). - T.: «Barkamol fayz media», 2018, - 432 b.
2. Begmatova N.X., Aripov M. Multimediya texnologiyasidan foydalanish. -T., 2012.